

но звали *Склави* или *Склавони*, као и остале Србе, а нарочито у списима млетачких писаца. Ускоро, земљу им прозваше Паганија, а њих Пагани, како нас о томе извештава Порфиригенит. Уз то, јавља се и ново име њихове земље, Маронија или, погрешно, Моравија, а они су *Magiani* или *Морјани*. На њих се зацело односи и загонетно име *Меранија* или *Меран* из немачких средњовековних докумената, хроника, јуначких епова и других разних списа, као и старофранцуски назив *Mogiana*. Напоследку, јавља се и име Раме као назив неретљанске земље, пошто потпаде под власт мађарског краља (*rex Ramae*).²⁹

Ове промене имена биле су један од разлога да се постојање ове мале јадранске државе убрзо заборавило и приметно, као да је никад није било. Заиста, као држава, Неретва је била нестала територијално, пошто је њена стара копнена територија ушла у XII веку у склоп Захумља, чије су се границе усталиле на Цетини, и пошто је инзуларна Маронија ушла једним својим делом у склоп млетачке Далмације (Брач, Хвар и Вис), а другим делом (Корчула, Мљет и Ластово) у склоп немањихке Србије за Захумљем. Због тога се десило да су некадашњи називи неретљанске државе и Неретљана били заборављени и неразумљиви, или су пак остали као празне речи без стварног значења, па су неки њени називи у документима и изворима остали као научне загонетке још и данас. Чак су неки од ових назива, доцније, пошто је био заборављен њихов изворни смисао, добили и друго значење, као нпр. *Рама*, о којој су неки страни хроничари и научници погрешно мислили да се то име односи на Босну,³⁰ јер им није било познато првобитно географско и политичко значење Раме. Држава Неретљана, међутим, постојала је више векова. Више од три столећа била је самостална и под суверенитетом Византије.

У другој половини XI столећа неретљанском државом владали су њени народни владари са титулом краља, што ћемо изложити у засебним расправама.

Антоније П. Фарчић

МОЛБА ДОЊИХ ВАСОЈЕВИЋА 1860. ДА СЕ ПРИПОЈЕ ЦРНОЈ ГОРИ

Разграничењем које је извршила међународна комисија 1858/59. Васојевићи су подијељени на два дијела. Горњи Васојевићи су припали Црној Гори, а доњи су и даље остали под Турском. Ово је изазвало жесток отпор Васојевића, нарочито оних

²⁹ Smičiklas, Codex II, 47.

³⁰ Thwroc, Chron. Hung., 360. (Boznense regnum quod et Ramam vocamus); — Fejer, Cod. diplom. X 4 p. 377 (regnum nostrum Ramae seu Boznae); — Klaić, Poviest Bosne do propasti kraljevstva, 47, нар. 11, 48; — Ђоровић, Хисторија Босне, 157—158; — Жиречек — Радошић, о. с., 133. — Нарочито је погрешно схватање и образлагање Ферда Шишића у његовој књизи »Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića«, 57—60.

преко границе. Они су жељели да остану уједињени са својом браћом, па су Турцима пружали врло жесток отпор. Познат је напад који су са другим племенима извршили на Колашин 1859. године. Осим тога, Васојевићи су и на други начин пружали отпор Турцима, који су због тога, а често и без икаквог повода, вршили страховите репресалије, међу којима је позната нарочито она против Величана, када су Турци палили куће, убијали и одводили народ у ропство, продајући га по околним пазарима. Многобројни су примјери и других турских зулума (пљачке, убиства итд.). Народ је свему томе пружао отпор и није хтио да се покори турској власти. Васојевићи су тражили да их турске власти ослободе пореза (данка), као што је то урађено Кучима, и да им оставе потпуну самоуправу. Због тога је скадарски гувернер Абди-паша припремао једну велику експедицију против Васојевића са циљем да их умири и потчини.¹ Тако озбиљна ситуација у Васојевићима скренула је на себе и пажњу великих сила. Оне су се плашиле нових компликација на црногорским границама, које су ту скоро биле разграничењем утврђене, а на којима је владао мир. О очувању мира нарочито се бринула француска дипломатија, која се, преко свога конзула у Скадру, трудила да утиче и на Турке и на Црногорце да не дође до сукоба. Абди-пашин поход на Васојевиће свакако би угрозио мир на граници, јер погранични Црногорци не би могли остати мирни. То би довело и самог књаза Николу у врло тешку ситуацију. Зато је француски конзул у Скадру, Екар, често разговарао са Абди-пашом о његовој намјераваној експедицији у Васојевиће, молећи га да покуша да их потчини мирним путем а не силом. Екар је сматрао да се силом не може ништа постићи, јер последице борби, паљевина и сл., када се не буду могли више опирати, Васојевићи ће се повући у Црну Гору, или у планине, да би се поново вратили чим турске трупе пођу. Зато сматра да је непаметно покретати једну скупу експедицију да би се постигли слични резултати. Абди-паша је изјављивао да он на сваки начин мора потчинити Васојевиће прије него почне лоша сезона. Нијесу помагала Екарова указивања на неразумност таквих мјера. Ипак, паша је изјављивао да не воли крв и увјеравао је Екара да ће употријебити само средства убјеђивања да натјера Васојевиће да се потчине. Зато га је молио да утиче на књаза Николу како би савјетовао васојевићким првацима да му се потчине и да дођу код њега у Скадар. Екар је обећавао да ће утицати на књаза и да ће он сам некога послати у Васојевиће да ове приволи да се потчине мирним путем.² Екар је користио сваку прилику да Абди-паши скре-

¹ Архив Министарства спољних послова Француске, Турска, Скадар, вол. 10, фол. 309—311, Скадар, 24. септембра 1860, француски конзул, Екар, — министру спољних послова.

² Исто.

не пажњу да би насилно потчињавање Васојевића имало тешке посљедице, што би свакако требало избјећи.³

Екар је и на Цетињу предузимао кораке да се проблем Васојевића мирољубиво ријешти. Он је тих дана посјетио Цетиње, па је тамо лично разговарао и савјетовао да се Васојевићи мирним путем нагоде са скадарским гувернером. „Надам се такође — писао је он своје министру спољних послова — да експедиције против Васојевића неће бити. Мирко је управо писао њиховим вођама да пођу у Скадар да се потчине, обавјештавајући их да не треба да рачунају на помоћ Црне Горе. Ја сам такође имао прилику да видим на Цетињу једног од најугледнијих људи овог племена и наговорио сам га да пође и одведе у Скадар једну депутацију ових брђана да се договоре са пашом“.⁴

Чим се вратио у Скадар Екар је обавијестио Абди-пашу о својим цетињским разговорима и рекао му да је књаз Никола препоручио Васојевићима да се потчине. Саопштио му је да је и он (конзул) то исто савјетовао једном од њихових вођа.⁵

Савјети које је француски конзул, и други, упућивао доњим Васојевићима нијесу наишли на жељени одјек. Мјесто да се потчине Абди-паши, они су послали књазу Николи једну молбу којом траже да их заштити и да не дозволи да буду одијељени од своје браће него да их уједини са Црногорцима.⁶

Та молба гласи:

„Узвишени књаже, милостиви господару. Свако зна да су Васојевићи рођаци Црногораца и да су били сједињени са њима све док се не постави граница која нас одвоји од наше браће. Ми никада нијесмо прихватили ово разграничење које нас све оставља под турском доминацијом. Милостиви књаже, ми никада, ни на који начин, не можемо пристати да будемо турски поданици, ми смо само божји и ваши, јер је немогуће живјети у доброј слози са Турцима. Зато вас понизно молимо да нас сједините са нашом браћом, а на наше земље које припадају Турцима ми ћемо плаћати турској влади порез.

Само бог може знати све оно што смо подносили од стране Турака. Нема још годину дана, они су нам узели, у доба мира, стотину особа, које су претворили у робове, и ми смо поново видјели само десетак од њих. На пећком пазару они су нам дигли 500 коња. Касније је једна војска, која није имала султанов ферман, напала на Велику, спалила 500 кућа, узела сто особа које су претворили у робове и ватром су спалили дјецу, старце и све оно што нам је бог био дао. Након извјесног времена једна група је напала на Фемича крш, спалила једну кућу у којој се нала-

³ Исто, фол. 312/13, Скадар, 24. септембра 1860. Екарова инструкција Роберу, секретару преводиоцу, за разговоре са Абди-пашом.

⁴ Исто, фол. 314—316, Скадар, 6. октобра 1860, Екар — Мин. спољ. послов.

⁵ Исто, фол. 321/2, Скадар, 5. октобра 1860, Екар — Абди-паши.

⁶ Исто, фол. 342—344, Скадар, 30. октобра 1860, Екар — Мин. спољ. послова.

зило 12 особа, а разрушила и опљачкала четири друге. Затим је једна друга банда спалила три куће, близу 50 коза и оваца, 20 крава, 4 коња и још друге ствари. Једна друга банда узела нам је, прије неког времена, 50 оваца и 120 комада рогате стоке. Једна банда је затим пошла у Горажде и узела 50 крава, убила два човека и два друга ранила.

Ви дакле видите добро, господару, да нам је немогуће да опстанемо тако, и да бисмо вам испричали сву несрећу нашег становништва, ми вам шаљемо Нова Пантовића, да би вам испричао наше патње и наше жеље и да вас моли да нам пружите вашу заштиту.

Господару, књаже, не заборавите ово јадно становништво и дозволите да се сјединимо са својом браћом.

Поп Јосиф, капетан, Јоле Радуновић, поп Василије, Драгић из Фемића крша“.⁷

Чим је Ново Пантовић дошао на Цетиње и донио ово писмо, књаз Никола је његову копију послао француском конзулу у Скадру Екару. По налогу књажевом, његов секретар Вацлик написао је у вези са тим Екару следеће писмо:

„Њ. Св. књаз Никола је примио од становника доњих Васојевића једну петицију чију копију у прилогу имам част да вам саопштим. Ови становници желе да буду враћени у поданство црногорско и да плате отоманској влади порезе за њихова приватна имања која се налазе на турској територији.

Њ. Св. ме је задужила да вас замолим, г. конзуле, да протезирате жељу молилаца и ангажујете Њ. Е. Абди-пашу да би дозволио Васојевићима да емигрирају са њиховим покретним добрима са турске на територију њихове сабраће у нашој граници. Њ. Св. би била срећна да чује да је Њ. Е. сагласна са молицима и вашом протекцијом.“⁸

Екар је одговорио књазу да му је немогуће да учини један такав демарш. Међутим, под изговором да Екару донесу његово писмо, књаз му је упутио делегацију Васојевића, на челу са Новом Пантовићем, која је била дошла код књаза на Цетиње. Екар је убјеђивао Пантовића у немогућност да се добије оно што тражи његово племе. Он им је рекао да могу увијек емигрирати, али би тиме изгубили сва своја имања, па би било боље да потраже неко мирољубиво решење са Абди-пашом. Ипак, они су жељели да прије него ступе у преговоре са пашом, још једном консултују књаза Николу. Тако су се вратили из Скадра на Цетиње носећи собом једно Екарово писмо књазу Николи.⁹ Екар потврђује пријем књажевог писма и напомиње да није довољно разумио садржину и значај његовог писма.“ Немогуће је — пише даље Екар књазу — да је то хтјела да каже Ваша Свјетлост, а ако је, онда она није размислила о природи демарша који тражи да учиним.

⁷ Исто, фол. 346/7.

⁸ Исто, фол. 345, Цетиње, 15. октобра 1860, Вацлик — Екару.

⁹ Исто, фол. 342—344, Скадар, 30. октобра 1860, Екар — Мин. спољ. послова.

Како, у ствари, могу молити Абди-пашу да дозволи турским Васојевићима да постану црногорски поданици? То је један немогући захтјев, па када би паша то и хтио, он нема овлашћење да на то пристане. Много васојевићких фамилија је већ емигрирало у Црну Гору, а да ни од кога нијесу тражиле одобрење. Потписници петиције то могу такође учинити.

За мене, као што сам то рекао вашој Свјетлости, најмудрији став који сада треба да заузму доњи Васојевићи јесте да се потчине Абди-пашци, који ће их примити у добрим условима и оставиће им, у то сам сигуран, њихову унутрашњу организацију. Тражити друго чини ми се да је немогуће. По садашњим законима Турске страни поданици не могу посједовати земљу на отоманској територији. . .

Разговарао сам дуго са Новом и његовим друговима и савјетовао сам им да нађу пашу и потчине му се, напомињући им да увијек има времена да емигрирају, ако им не буде право. Изгледа да су били сагласни са оним што сам им рекао, али нијесу ништа хтјели да раде без вашег консултовања. Ја их, дакле, враћам Вашој Свјетлости, која ће разумјети, у то не сумњам, да је у њеном интересу, као и ових несрећника, да се труде да дођу до доброг споразума са Турцима. Када се буду потчинили, надам се да ће моћи да им се врати оно што им је било одузето¹⁰.

Као што се види, молба доњих Васојевића је оцијењена као нереална и није добила потребну подршку од француског конзула у Скадру, који је онда на локалне турске власти вршио врло јак утицај. Ипак се француска дипломатија заузимала да се поправи положај Васојевића. Тако је министар спољних послова писао француском амбасадору у Цариграду да интервенише код отоманске владе да се пронађу и ослободе жене и дјеца Васојевића који су били продати на пијацама Плава и Гусиња последије догађаја код Велике.¹¹

Молба Васојевића није била прихваћена, али захваљујући разним интервенцијама није дошло ни до планиране експедиције Абди-паше на Васојевиће.

Др Димо Вујовић

ДАТУМ НАСТАНКА ФОЧАНСКИХ ПРОПИСА

Почетком 1942. године народноослободилачка борба почиње у већој мјери попримати карактер народне револуције. На ослобођеној територији источне Босне, Херцеговине, Црне Горе и Санџака, захваљујући политичком раду КПЈ, платформа ослободилачког покрета постаје шира и масовнија. У вези с тим појачан је процес изградње народне власти. Мрежа народноослободилач-

¹⁰ Исто, фол. 348, Скадар, 29. октобра 1860, Екар — књазу Николи.

¹¹ Исто, фол. 369. Париз, 14. новембра 1860, Мин. сп. послова — Екару.